

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2339>

Number: 27 , p. 17-25, Autumn I 2014

**İSPANYA'DA ENDÜLÜS-İSLAM MEDENİYETİNDEN KALAN
İZLER VE ESERLER-V: JAEN, ALMERİA, MALAGA VE CADİZ**
*THE REMAINS AND ARTIFACTS OF ANDALUSIAN-ISLAMIC CIVILIZATION
IN SPAIN-V: JAEN, ALMERIA, MALAGA AND CADIZ*

Doç. Dr. Lütfi ŞEYBAN

Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih ABD

Özet

Bugün bu şehirlerde, Endülüs devirlerinden, birkaç mimari eserden başka görünürde pek bir şey kalmamıştır dense yanlış olmaz. Endülüs'te Maşrik-Mağrib-İber sanatlarının âhenkli bir karışımından doğan yeni bir tarz ortaya çıkmıştır. Motif, desen ve her çeşit süslemeleriyle bu sanat, İslâm sanatının en güzel örneklerinden birisidir. Müslüman ve Hıristiyan mimarlar ile sanatkarlar bu sanatı oluşturmak için birlikte çalışmışlardır. Mağribî, Bizans ve Avrupa etkileri Maşrik geleneklerine karışarak ortaya neredeyse eşsiz sentez şaheserler meydana getirmiştir.

Endülüs'ü her bakımdan emsallerinden farklı kılan ve onu daha ileri noktalara taşıyan hususiyetlerin başında, şüphesiz Endülüslülerin ilim, tarım ve ticaret alanlarında sergiledikleri üstün gayretleri gelmektedir. Bu nedenle, İspanya'da yenilenme, Barbar kavimler vasıtasıyla kuzeyden değil, Müslüman fâtiher vasıtasıyla güneyden gelmiştir. Bu gelişme, bir fetih olmanın çok daha ötesinde bir medeniyet hamlesiydi. Bu sayede İspanya'da VIII-XV. yüzyıllar arasında bütün Ortaçağ boyunca Avrupa'nın bilinen en zengin ve en parlak medeniyeti doğup gelişmiştir.

Anahtar Kelimeler: İspanya, Endülüs, İslami Eserler, Endülüs-İslam Sanatı

Abstract

In the last century and today, in Spain or the Iberian Peninsula, nothing else left practically from Islamic heritage except several architectural works. Architectural works are in several cities (Cordoba, Granada and Seville). They are using as tourist attractions. The Mudéjar Style (Arte Mudejar) in architecture that caused by Islamic influence used in a lot of Spanish buildings. And should count the about four thousand Arabic words of Spanish in the Islamic heritage-listed from the past.

In Al-Andalus has emerged a new style was born from harmonious blend of Mashreq-Maghreb-Iberian art. With the all kinds of motifs, patterns and decorations, this art is one of the most beautiful examples of Islamic art.

Muslim and Christian architects and artists worked together to create this art. Mingling the Maghribi, Byzantine and European influences with Mashrik traditions emerged unique synthesis masterpieces.

On top of specialities that makes Al-Andalus different from their counterparts and carry it further points there are certainly their their outstanding efforts in science, agriculture, and trade. Therefore, the regeneration of Spain came not through the northern barbarian tribes, but has from the south by the Muslim conquerors. This development was a civilization move much more than being a conquering. In this way, the most brilliant and developed civilization known during the Middle Ages of Europe was born in Spain in VIII-XVth centuries.

Key Words: Spain, Al-Andalus, Islamic Remains, Art of Al-Andalus

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, tarihte asırlarca Müslümanların yurdu olmuş olan Endülüs'te inşa edilmiş olan medeniyetten artakalan ve bugüne gelebilen eserlere dikkat çekmek, bir başka deyişle, Endülüs'ten geriye bugün neler kalmıştır sorusuna cevap verebilmektir.

İspanyol yazar Miguel de Unamuno der ki: "Allah'tan başka Tanrı yoktur (İslam hâkimiyeti), yaşam düştür (Don Kişot) ve topraklarımda güneş batmasın (XVII. Yüzyıl'ın İspanya İmparatorluğu), bunları anımsar insan Kastilya ovalarını seyrederken."¹

Söylenmese de vurgulanmasa da tarih boyunca Hıristiyanlık inancına sınıksı sarılmasıyla ün salan İspanya'nın birçok yeri Hıristiyan olmayan, hatta Hıristiyanlığa karşıt bir kültürün izlerini taşıyor. Hıristiyanlık ile yarımadayı paylaşmış olan o kültürün izleri Hıristiyanlık-öncesi döneminkiler veya pagan Roma'nunkiler gibi kazıbilimine mâl olmuş değiller, bilakis yaşayan ve binbir biçimde varlığını hâlâ sürdüren izlerdir. Hem çevrede görüyorsunuz o izleri hem insanlarda. Çoğu zaman da İspanya'yı 'bir başka Avrupa' yapan şey olarak yalnızca sezinliyorsunuz. Cordoba'da bin yıllık Yahudi mahallesinin daracık sokaklarında İbn Rüş'ün heykeliyle burun buruna gelirsiniz. Kurtuba Ulucâmii'nin kemerleri altında Avrupa'yı hepten unutur, kendinizi Şam'da bulursunuz. İber Yarımadası'nda doğmak demek, milli kültüründen güçlü bir dinsel inancı devralmak olduğu kadar, ona karşıt ve onun kadar mutlakçı başka inançların bilincini özümsemek, hatta kimi durumlarda çekiciliğini duymak demektir. İşte bu, İspanyollara geniş bir bakış açısı sağlayan iyi bir çelişkidir. İspanyol kültüründe İslam varlığı bastırılmış, unutturulmuş ve yadsınmış da olsa, kendini dolaylı ya da dolaysız binbir yoldan duyurmuştur. O etkinin oranını ve ayrıntılarını bilimsel olarak hesaplamak artık herhalde olanaksızdır.²

Bütün dünyada kabul edildiği gibi, bugün Endülüs kelimesi Müslümanların kafasında geçmişin ihtişamını ve şanını canlandırır. Fakat aynı zamanda Ortaçağ'da İslâmiyet'in gücünün doruğunda olduğu günlerin geride kaldığını hatırlatarak hüznü

¹ Gül Işık, *İspanya: Bir Başka Avrupa*, Metis, İstanbul 2005, s. 49

² Işık, s. 57-59.

doğurur. İspanya'daki 800 yıllık Müslüman yönetimi, Müslüman-Hıristiyan-Yahudi kültürlerinin yan yana geliştiği zengin bir kültürel, düşünsel ve ticarî hayat meydana getirerek bütün Avrupa'da uygarlığın doruk noktalarından biri olmuştur.³

İspanyolların kendi tarihlerinin çok önemli bir parçası olan Endülüs devirlerine nasıl baktıkları da mühim bir mevzudur. Bunu Robert Irwin'in tespitleriyle özetlemek mümkündür: "Modern çağda cahil, yozlaşmış ve tembel Katolik İspanyolunu, kültürlü Endülüslü atalarıyla karşılaştırmak pek çok Amerikalı ve Avrupalı yazarlar arasında son derece yaygındı. Bu yüzden de birçok İspanyolun Endülüs Müslüman mirasına kararsızlıkla hatta düşmanca yaklaşması pek şaşırtıcı değildir. 19. ve 20. Yüzyıllarda, İspanya'nın tam anlamıyla çağdaş bir Avrupalı ulus olmasını engelleyen şeyin özellikle Arap barbarlığı olduğunu ileri sürmek İspanyollar için çok alışıldık bir durumdu. Onlarda Müslümanların kültürel eserlerini Hıristiyanlara mâletme eğilimi de vardı. Daha çok milliyetçi düşünürlerde yaygın olan olumsuz bakışa karşın, liberal aydınlar ile Cumhuriyetçiler arasında Endülüs geçmişi ve kültürüyle gurur duymak ve 1492'den sonra Katoliklerin Müslümanlar ile Yahudilere uyguladıkları zulme üzülme yaygındı".⁴

İspanya'da Müslümanlar, gerek dışarıdan gelen gerekse bizzat ülke insanları arasından ihtida eden kişilerin artmasıyla, 1980'li yıllardan itibaren çoğalmaya başladılar. Özellikle Endülüs'te birçok İspanyol, Müslümanlardan devraldıkları kültürel mirası keşfediyor ve Müslüman oluyor.⁵

A. Ceyyân (Jaen) Şehri

İslâmî dönemde Orta Endülüs bölgesinin önemli şehirlerinden birisiydi. 643/1246 Yılında Kastilya kralı III. Fernando'nun eline geçmiştir. Şehrin ulucâmii önce kiliseye çevrilmiş, zamanla yıkılınca yerine Ceyyân Katedrali inşâ edilmiştir.⁶

1. Kale ve Sûriçi Kasaba (Alcazaba) kalıntıları

Diğer pekçok Endülüs ya da İspanya ve Portekiz şehirlerinde olduğu gibi, bu şehirde İslâmî dönemden kalma tek eser sayılabilir. Şehre hâkim bir tepede bulunan kale Endülüs devirlerinde çok sağlam bir yapıdaydı ve ele geçirilmesi çok güçtü.⁷ Kalenin adı işgalden sonra Santa Katalina Kalesi (Castillo de Santa Catalina) olarak

3 Graham E. Fuller - Ian O. Lesser, *Kuşatılanlar: İslam ve Batı'nın Jeopolitiği*, çev. Özden Arıkan, Sabah, İstanbul 1996, s. 29

4 Robert Irwin, *Elhamra*, çev. Fatma Uslu, YKY, İstanbul 2007, s. 150-154

5 Konuyla ilgili geniş bilgi için bakınız. Muhammed Abdullah İnân, *el-Âsâru'l-Endelüsiyyeti'l-bâkiye fi İsbanya ve'l-Burtugal*, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1997. İslâm kültürü ve sanatının Batı'ya tesirleri üzerine daha fazla bilgi için bakınız: W. Montgomery Watt, "İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya Tesiri", çev. Hulusi Yavuz, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, haz. Heyet, Çağ (Esra), III, Konya 1994; Bekir Karlığa, *İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, Litera, İstanbul 2004; Abdurrahman Bedevî, *Batı Düşüncesinin Oluşumunda İslâm'ın Rolü*, İz, İstanbul 2002

6 Muhammed Abdullah İnân, *el-Âsâru'l-Endelüsiyyeti'l-bâkiye fi İsbanya ve'l-Burtugal*, Kâhire 1997, s. 221

7 Ebû'l-Abbâs Şihâbeddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Makkarî et-Tilemsânî (ö. 1041/1631), *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelüsi'r-ratîb ve zikri vezîrihâ Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb*, thk. Yûsuf M. el-Bukâî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998, IV, 51

değiştirilmiştir. Bu değişikliğin sebebini kaleye Hıristiyanların eklediği kitâbeden öğreniyoruz:

“Segun tradicion el XXV de Noviembre de MCCXLVI, dia de Santa Catalina, Alahmar rey de Granada entrego este castillo a Fernando III el Santo quedando deste este Dia proclamada la Santa Patrona de jaen” (Güvenilir bir rivâyete göre, 25 Kasım 1246 günü ki, bu Azize Katalina günüdür, Gırnata kralı İbnü'l-Ahmer bu kaleyi, Aziz III. Fernando'ya teslim etti. İşte o günden beri Azize Katalina Ceyyân şehrinin hâmîsi olmuştur).⁸

2. Endülüs Hamamı (Baños Arabes)

Şehrin dar sokaklarıyla dikkati çeken eski kısmında Baños Arabes diye anılan hamam mevcuttur. Dârulaceze veya melceülaceze binasının içindedir. Binanın Endülüs devirlerinden kalma bir yapıdan bozma olduğu söylentisi varsa da, görünen o ki, bu bina bir Hıristiyan yapıdır fakat Müdeccen (Mudejar) tarzında inşâ edilmiştir.⁹

3. Santa Magdalena Kilisesi

Ceyyân'ın en eski kilisesidir. Endülüs hamamlarının bulunduğu yere yakındır. Mimarisinde Müdeccen (Mudejar) tarzı hâkimdir. Dışta inşâ edilen kulesi ise Muvahhidî tarzıdır ve tarihi VII./XVIII. yüzyıla dayanır.¹⁰

B. Beyyâse (Baeza) ve Übbede (Ubeda) Şehirleri

Ceyyân'a yakın şehirlerden ikisidir. Beyyâse, önce 1147 yılında Hıristiyanların eline geçmiş fakat kısa süre sonra geri alınmış, enson III. Fernando tarafından 1227 yılında işgal edilmiştir. Daha sonra Nasrî sultanı Ebu'l-Velîd İsmail tarafından 1324 yılında geri alınmış ise de kısa süre sonra yeniden kaybedilmiştir. Şehirde Endülüs dönemlerinden herhangi bir eser kalmamıştır.

Ceyyân'a ve Beyyâse'ye yakın mesafede diğer bir şehir Übbede'dir. 1212 Yılında Müslümanların İkâb (Las Navas de Tolosa) yenilgisinin ardından Hıristiyanların eline geçmiştir. Burada Endülüs dönemlerinden bazı eserler kalmıştır. Şehrin son kısmında büyük kilisenin yakınındaki bazı sûr kalıntıları, kemerler ve kapılar (Puerta del Rosal) gibi.¹¹

C. Meriye (Almeria) Şehri

Meriye'de bulunan bir çakıl çeşidi başka yerlere ihraç edilir. Bu çakıl taşının güzel renkleri vardır, inci gibi parlak ve güzeldir.¹² En güzel elmayı orada yersiniz. Sahilleri ise diğerlerinden üstündür.¹³ Halkı mutedil mizaçlı, güzel yüzlü, güzel ahlâklı ve hoşsohbet insanlardır.¹⁴

⁸ İnân, *el-Âsâr*, s. 222. Kalenin ziyarete açık olduğu saatler: Yazın 10.00-14.00 ve 17.00-21.00, kışın 10.00-14.00 ve 15.30-19.30

⁹ İnân, *el-Âsâr*, s. 223

¹⁰ İnân, *el-Âsâr*, s. 226-227

¹¹ İnân, *el-Âsâr*, s. 228-232

¹² Makkarî, *Nefh*, I, 167

¹³ Makkarî, *Nefh*, I, 141

¹⁴ Makkarî, *Nefh*, IV, 53

Endülüs dönemlerinde Meriye, bulunduğu güney sınır bölgesi içinde önemli bir Akdeniz liman şehriydi. Meriye limanı III. Abdurrahman tarafından 955 yılında inşa edilmiştir. Mülûkü't-Tavâif döneminde şehir küçük bir emîrlikti. Önce Âmirîler'den Hayrân ile Züheyr'in (1038-1104), sonra Benî Sumâdih'in (1041-1091) hâkimiyetinde kalmıştır. Nasrîler zamanında ise hem güvenlik ve ticaret bakımından önceki ehemmiyetini muhâfaza etmiş hem de pekçok edebiyatçı, şâir ve âlim yetiştirmiştir. Bunların başında büyük şâir Ebû Ca'fer İbn Hâtîme el-Ensârî gelir. Şehri 895/1490 yılında Hıristiyanlar el geçirmiştir. Bugünkü katedralin yerinde bulunan ulucâmi kiliseye çevrilmiş ve zamanla yıkılınca da yerine katedral inşa edilmiştir.¹⁵

1. Alcazaba ve Almedina (Meriye Kalesi ve Emîr Sarayı)

Şehrin kuzeyinde kayalık bir tepe üzerinde bulunan Meriye Kalesi ve sûriçindeki kasabası (Alcazaba) halen büyük ölçüde sağlam durumdadır. Ayrıca bugün İspanya'da Endülüs dönemlerinden kalan en büyük eserler arasında sayılır. Kasabadaki Emîr Sarayı'nda şehrin vâlisi veya sahibi otururdu. Bazılarına göre, büyük burcun arkasındaki alanda kısa bir süre Meriye'ye de sahip olan Belensiye emîri Abdülaziz el-Mansûr'a ait gösterişli bir köşk vardı ve bu yüzden oradaki caddenin adı el-Mansûr Caddesi'dir (Calle de Almanzor). 1950 Yılına gelindiğinde kasaba ve köşkün içindeki mimari birimlerde hiçbir tezyinât unsurunun kalmadığı ifade edilmektedir.¹⁶

D. Mâleka (Malaga) Şehri

Târik b. Ziyâd, 92/711 yılında Kurtuba'ya doğru ilerlemeden önce küçük bir kuvveti Mâleka'nın fethi için göndermiş ve şehir fethedilmiştir. 422/1031 Yılında Endülüs Emevî Devleti yıkıldıktan sonra Mâleka Mülûkü't-Tavâif'ten Hammûdîler'in başşehri olmuş, ancak 449/1057 yılında Gırnata'nın Zîrî hükümdarı Bâdîs b. Habbûs tarafından zaptedilmiş ve Hammûdîler Mağrib'e sürülmüştür. Bâdîs 466/1073 yılında vefat edince emîrlik iki torunu arasında paylaşılmış ve Mâleka Temîm b. Bulukkîn'in elinde kalmıştır. Ardından Endülüs'e hâkim olan Murâbitlar ve Muvahhidler, diğer bütün Endülüs şehirleri gibi Mâleka'yı da topraklarına katmışlardır.

635/1238 Yılında el değiştiren Mâleka, yaklaşık 250 yıl Nasrîler'in hâkimiyetinde kalmıştır. Bu dönemde 750/1349 yılında çıkan veba salgını yüzünden şehrin nüfusu azalmıştır. Mâleka şehri, kanlı bir savaştan sonra 27 Şaban 892/18 Ağustos 1487 tarihinde kral Ferdinand ve kraliçe İzabel'in orduları tarafından işgal edilmiştir. Nasrîler döneminde şehir ikinci bir başşehir olarak işlev görmüş, bölgenin ekonomik ve ticarî merkezi olmuştur. Askerî filonun üssü olan limanındaki trafik de Cenevizliler sayesinde önemli oranda artmıştır.

Mâleka, büyük bir liman ve stratejik bir mevki idi. Adının, "tuzlamak" manasına gelen *malaha*'dan türetildiğine inanılır. Çünkü Mâleka'nın başta gelen ticaret malı tuzlanmış balıktı. Şehri ikiye ayıran Guadalmedina nehri de adını yine

15 İnân, *el-Âsâr*, s. 265-270

16 İnân, *el-Âsâr*, s. 266-268. Adresi: C/ Almanzor, s/n 04071, tel. +34 950 175 500, e-mail:

alcazabaalmeria.ccul@juntadeandalucia.es, ziyaret bilgileri için website:

juntadeandalucia.es/cultura/alcazabaalmeria

Arapça *Vâdî'l-medîne'* den almıştır ki, bu "şehirin ırmağı" anlamına gelir. Mâleka'nın arkasında Gibralfaro'nun (Cebelü'l-Fevra, Fener Dağı veya Fener Kayası) istihkâmı konumundaki tepe bulunmaktadır. Gerçekte Gibralfaro, bir Phenecian (Fenike) kalesiydi. Gırnata emîri II. Muhammed (1273–1302) tarafından onarılan Büyük Direk şu anda oldukça faal durumdadır. Müslüman coğrafyacı İdrisî burayı, "çok güzel bir şehir, yoğun nüfusa sahip, büyük ve çok mükemmel bir yer. Onun pazarları kalabalık, ticareti faal ve kaynakları sayısız derecede fazla" diye tanıtmıştır.

1350 Yıllarında Mâleka'yı ziyaret eden İbn Battûta, bu kent ve onun çarşılarından büyük bir hayranlıkla söz eder: "Onun çarşısında sekiz libre üzümün bir dirheme (yaklaşık olarak iki pense) satıldığını gördüm. Onun Murcian (Mürsiye mahsulü) narları yakut gibi ve dünyada benzerleri yoktur. Mâleka'da yapılan yaldızlı (altın kaplamalı) şahane porselenler dünyanın en uzak köşelerine ihraç edilirdi. Buranın câmisi büyük ve zamana karşı çok iyi dayanmış, bahçelerinin güzellikte yarışacağı hiçbir rakibi yok ve oraların fevkalade görünümü portakal ağaçlarıyla gölgelendirilmişti."

Kaynaklarda özellikle şehrin çevresinde yetiştirilen meyvelerin bolluğuna dikkat çekilir ve buradan Mısır, Suriye, Irak, hatta Hindistan'a kurutulmuş incir, badem ve üzüm gönderildiği kaydedilir. İbnü'l-Hatîb, Mâleka'nın deniz ürünleri bakımından zengin olduğunu söyler. Bu arada şehrin tekstil konusunda da özellikle V./XI. yüzyıldan itibaren önemli bir gelişme gösterdiği belirtilmektedir. Avrupa'da "alguexi, albeci, alveici, oxî" gibi isimlerle bilinen altın püsküllü, değişik renkli ipek üretimi bu şehirde yapılırdı. Ayrıca deri, değerli taş, demir ve seramik endüstrisi gelişmişti.

Şehirde İslâmî devirden sonra orijinal şeklini koruyan mimari eser kalmamıştır. Hadis âlimi Muâviye b. Sâlih (ö. 158/775) tarafından yaptırılan ve sûrların içinde yer alan ulucâmi o zamanki şehrin merkezinde ve bugünkü katedralin yerinde inşa edilmişti. Himyerî, câminin beş kapısı olduğunu söyler. VIII./XIV. Yüzyılda câmiye yakın bir yerde inşa edilen medrese, Gırnata'daki medreseden önce faaliyete geçirilmesine rağmen ondan daha az şöhrete sahipti. Kale ise 449/1057 yılında şehri zapteden Zîrî Hükümdarı Bâdîs b. Habbûs tarafından yaptırılmış veya yeniden inşa ettirilmiş, VIII./XIV. yüzyılda da Nasrîler tarafından onarılmıştır. Mâleka'nın tekrar Hıristiyanların eline geçmesi üzerine artık askerî bir amacı olmayan kale zamanla kendi haline terk edilmiştir.¹⁷

Bugün Malaga modern bir Avrupa kenti görünümündedir. Yani şehir Endülüs karakterini kaybetmiştir. Fakat az da olsa İslâmî dönemden bazı eserler kalmıştır. Bunlar içinde en önemlisi kale ve sûriçi kasabadır.

1. Cebelü'l-Fevra (Gibralfaro) Kalesi ve el-Kasaba (Alcazaba)

Mülûküt-Tavâif Dönemi sanatında askerî binalar ve kaleler, el-Hamrâ Saray külliyesinde olduğu gibi hem savunma hem de sanat zevkinin doğal uyumlu bir

17 Daha fazla bilgi için bkz. Isabel Calero-Secall, "Maleka", *DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXVII, 485-486; E. Rosenthal, "İspanya'da Arap Hâkimiyetinin İzleri", çev. Yusuf Alemdar, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/1 (Haziran 2006), s. 264; Emîr Şekîb Arslan, *el-Hulelü's-Sündüsiyye fi'l-ahbâr ve'l-âsâri'l-Endelüsiyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Kâhire 1936, I, 86

kaynaşması niteliğindedir ve çok da güçlü yapılardır. Bu tip askerî yapılardan biri liman yakınında bulunan Mâleka Kalesi'dir. Burası eski Roma kalesi üzerine inşa edilmiş bir Emevî kalesi olup, XIV. yüzyılda yapılan değişikliklerle son şeklini almıştır. Ancak, asırlar içinde kalede ve sûriçi kasabada birçok tadilat da yapılmıştır. Güçlü kuleler ve rampalarla takviye edilmiş olup, içindeki kasaba (Alcazaba) ya da kasr, bahçe mimarisıyla göz doldurmakta ve alçı tezyînâtının güzelliğiyle ünlüdür. Endülüs dönemlerinde şehrin hâkimi olan emîr burada ikâmet ederdi. Hıristiyanların eline geçtikten sonra da iki asır kadar Hıristiyan idarecilerce aynı şekilde kasr ya da köşk olarak kullanılmıştır.¹⁸

Cebelü'l-Fevra (Gibralfaro) Kalesi ise, diğer bir savunma âbidesidir. Denize nâzır bir tepe üzerinde, el-Kasaba'nın yakınına ve gerçekte ona surlarla bitişik şekilde inşa edilmiştir. Mevkiinden anlaşıldığına göre burada şehrin idarecisine bağlı muhafız alayı barınıyor olmalıdır. Genel olarak İslâmî dönemdeki halini muhâfaza eder görünmektedir. İslâmî dönemde bu kalenin 4 büyük kapısı mevcuttu.¹⁹

2. Eski Çarşı ve Arkeoloji Müzesi (Museo de Malaga)

Çarşı, İslâmî dönemde şehrin ortasında çok işlek bir pazardı. O zamanlardan bugüne aynı konumunu ve önemini muhâfaza etmektedir. Ancak, modern yapılarla donatılmış olan çarşının içinde İslâmî dönemden kalma hemen hiçbir yapı veya eser yoktur.

Arkeoloji Müzesi içinde, Museo Provincial de Bellas Artes ve Museo Arqueológico Provincial bulunmaktadır. Burada Mısır, Grek ve Roma döneminden kalan tarihî eserlerle İslâmî döneme ait seramikler sergilenmektedir.²⁰

3. Bübeşter'de (Bobastro) İbn Hafsûn Kalesi ve Rupestre Kilisesi

Mâleka'ya bağlı Ardales'te, Bübeşter yakınındaki El Chorro köyünde Ömer İbn Hafsûn'un (Omar ben Hafsun) kullandığı kale ve onun yaptırdığı bir de kilise vardır. İbn Hafsûn, Müvelledlerin önde gelen liderlerindendi. 883 Yılında Emevî hânedanına karşı ayaklanarak ciddi bir tehlike teşkil etmiş, Müslüman olduğu halde isyandan sonra 899 yılında irtidat ederek Samuel adını almıştı.²¹

Rupestre Kilisesi ise, İlk devir Endülüs sanatı Müsta'rib (Mozarab) üslubunda inşa edilmiş bir kilisedir.²²

4. Frigiliana, Erşedûne (Archidona) ve Casares

Frigiliana, Mâleka'nın doğusunda kalan küçük bir turistik köydür. Eski Endülüs tarzı sokakları ve evleriyle meşhurdur.

Erşedûne Mâleka'nın kuzeyinde yer alır. Burada da Endülüs dönemlerinden kalma kale ve sûriçi kasaba (Alcazaba) vardır. Daha da önemlisi, 1950-1954 yılları arasında 60 küsur Endülüs ya da İspanya ve Portekiz şehrini gezen Mısırlı Endülüs

18 E. Rosenthal, s. 260

19 İnân, *el-Âsâr*, s. 243-250

20 Müze hakkında bilgi için bkz. www.juntadeandalucia.es/cultura/museos/MMA/

21 Ömer b. Hafsûn ile ilgili geniş bilgi için bkz. Bırsel Küçükspahioğlu, "Ömer b. Hafsûn", *DİA*, XXIV, 64-65

22 Jose Fernandez Arenas, *Mozarabic Architecture*, New York 1972

tarihçisi Abdullah İnân'ın müşâhedelerine göre, Endülüs geleneklerini koruyan bir halkın bulunmasıdır. Ayrıca, sokaklar ve evlerin mimarisi de Endülüs tarzındadır.²³

Casares ise, Mâleka'nın 100 km kadar batısında kalan küçük turistik bir köydür. Frigiliana'da olduğu kadar olmasa da eski Endülüs tarzını andırır evlere sahiptir.

E. Kâdis (Cadiz)

1262 Yılında Hıristiyanların eline geçmiştir. Bazı mahallelerdeki dar sokaklarıyla Endülüs tarzı evleri dışında bu şehirde Endülüs dönemlerinden kalan herhangi bir eser yoktur. Hemen her şehirde olduğu gibi burada da büyük kilise, ulucâminin yerine inşâ edilmiştir.²⁴

Şerîş'te (Jerez de la Frontera) el-Kasr (Alcazar) kalıntıları kısmen ayaktaadır.

Arkeoloji Müzesi'nde Vâliler, Emevîler ve Muvahhidler dönemlerine ait bazı sikkeler mevcuttur. Ayrıca, Sebte (Ceuta) eski câmiinin enkazından kalan bazı ahşap kitâbeler de bu müzeye nakledilmiştir.²⁵

SONUÇ

Bu alan araştırması sırasında görülmüştür ki, bugün bu yazıya konu olan şehirlerde Müslümanlardan kalan mücerret izler, lisanda ve belli ölçüde insanların karakterinde gözlemlenebilmektedir. Müşahhas izler ise daha çok mimârî alandadır. Ancak, Endülüs devirlerinden kalan mimari eserlerin %95'inden fazlası bugüne ulaşmamıştır. Çünkü bir defa çoğu bakımsızlıktan yıkılmıştır. Yıkılmayıp ayakta kalan eserlerden meselâ câmilerin çoğu ya bilinçli şekilde yıkılmış ya da kiliseye çevrilmiş, yıkılan bazılarının yerine kilise inşâ edilmiş, minareler ise çankulesi yapılmıştır. Saray, köşk ve konak gibi yapılar ise yeni Hıristiyan sahiplerince yenilenmiş, yenileme esnasında Endülüsî unsurlar kısmen ya da tamamen yok kaybolmuştur. Endülüs mahallelerine gelince, bunlar da yeni yapılarla büyüyen şehirlerin içinde nerdeyse kaybolup gitmiş, geriye onlardan dağınık bazı parçalar kalmıştır.

KAYNAKÇA

ARENAS, Jose Fernandez, *Mozarabic Architecture*, New York 1972

CALERO-SECALL, Isabel, "Maleka", *DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXVII, 485-486

İNÂN, Muhammed Abdullah, *el-Âsârü'l-Endelüsiyyeti'l-bâkiye fi İsbanya ve'l-Burtugal*, Kâhire 1997

KÜÇÜKSİPAHİOĞLU, Birsal, "Ömer b. Hafsûn", *DİA*, XXIV, 64-65

MAKKARÎ, Ebû'l-Abbâs Şihâbeddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed et-Tilemsânî (ö. 1041/1631), *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelüsi'r-ratîb ve zikri vezîrihâ Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb*, thk. Yûsuf M. el-Bukâî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998

ROSENTHAL, E., "İspanya'da Arap Hâkimiyetinin İzleri", çev. Yusuf Alemdar, *Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, X/1 (Haziran 2006), s. 251-271

²³ İnân, *el-Âsâr*, s. 238-240

²⁴ İnân, *el-Âsâr*, s. 302-303

²⁵ Müze bilgileri için bkz. directoriomuseos.mcu.es

İspanya'da Endülüs-İslam Medeniyetinden Kalan İzler ve Eserler-V: Jaen, Malaga, Almeria ve Cadiz 25

ŞEKÎB ARSLAN, Emîr, *el-Hulelü's-Sündüsiyye fî'l-ahbâr ve'l-âsâri'l-Endelüsiyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Kâhire 1936

ŞEYBAN, Lütüfi, "İspanya Alan Araştırması", Eylül-Ekim 2011